

lehetek a jászok közvetlenül a királynak szolgáló csoportja, másfelől azt, hogy e jászok valóban testörként szolgálták királyukat. Ez a rend I. Lajos Budára költözésével bomlott meg, amikor viszont kisvártatva megindult a jászok betelepítése a mai Jászság területére. Lajos ekkor már, úgy tűnik, nem tartott igényt a jászok testőrszolgálatára, aminek oka éppúgy ismeretlen, mint az uralkodói udvar Budára költözésének indoka.

KUNOK ÉS JÁSZOK

Mivel az Eszlár és az Oszlár helynevek megjelenését eredményező jász betelepülés minden jel szerint csak kis létszámú szórványokat érintett, a 14. század elejére feltételezett beköltözés pedig igen valószínűtlen, két időponttal számolhatunk komolyan: a 13. század közepén, a kunokkal együtt történő beköltözéssel és egy attól különböző, a kunoktól független és az 1280-as évekre tehetővel. Nehéz és alighanem szükségtelen is ellenállni a csábításnak, hogy a jászok körében az 1323. évi oklevél segítségével megfigyelhető két jogállást ezen két betelepülési hullám társadalomtörténeti nyomtatának tekintsük. Ez annál is in-

kább életképes megoldásnak tűnik, mert az oklevélből kibontakozó kép valóban egyszerűen utal egy alárendelt helyzetben lévő jász csoportra és egy másikra, mely közvetlenül a királyhoz kötődik. Az előbbi lehet a kunokkal beköltözött jászoké – ez esetben az oklevélben említett „Keverge fia” a legnagyobb valószínűséggel kunok lehettek –, míg az utóbbiak minden nehézség nélkül megfellelhetőek az önállóan betelepülő jászoknak: ők csak az uralkodótól függtek, akit testörként szolgáltak.

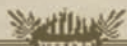
Az 1323-ban kiváltságolt jász csoport – a közvetlenül a királynak szolgáló jászokhoz hasonlóan – maga is a Délkelet-Alföldön élhetett. Erre utal a kiváltságlevélben szereplő egyik jász apjának Mokzun neve, mely indokoltan hozható kapcsolatba az Al-Duna közelében fekvő Makszond helységgel és vidékkel. Ráadásul a jászok esetében kifejezetten korainak számító 1323. évi adat valójában nem is erre az évrre, hanem egy nemzedékkel korábbi időre vonatkozik, hiszen a kiváltságolás idején vélhetően már nem élő apa neve

szerepel a szövegben. A király joghatósága alá tartozó jász csoport hadakozásával kapcsolatos érvek ugyanakkor velük s még inkább kun uraikkal kapcsolatban szintén helytállóak lehetnek. „Keverge fia” ily módon elősorsban – bár nem kizárólagosan – a kunok Kór nemzettségéhez tartozhattak, amelynek tagjai 1315-ben tűnnek fel Csanád megye Marostól délre eső részén, a később Szentelt székeknek nevezett kun igazgatási egység területén. A kunoknak ez a csoportja legkésőbb az 1270-es évek elejétől élt ezen a vidéken, talán az 1323-ig a hatalmuk alá tartozó jászokkal együtt.

Arról, hogy a kunok más szállásterületein éltek-e további jász csoportok, semmit sem tudunk. Az mindenesetre bizonyosnak ítéltető, hogy a későbbi Jászság területén a 14. század közepe előtt nem éltek jászok, legalábbis jelentősebb számban nem. A kunoknak 1242 után átengedett területeket az 1279. évi kun törvény alapján ismerjük. A törvény folyókkal határozza meg a kunok szálláshelyeit: „a Duna és a Tisza

WEISZ BOGLÁRKA | A JÁSZOK ADÓZÁSA A KÖZÉPKORBAN

A 13. században a Magyar Királyságba érkező jászok és kunok minden bizonnyal már letelepedésükkel egy időben nyertek olyan kiváltságokat, amelyek más királyságbeli lakosokétól eltérő adózási módot rögzítettek. Sajnálatos módon azonban ez vagy ezek a kiváltságlevelek nem maradtak fenn, csak sejthetjük, hogy más kiváltságolt népekhez hasonlóan az adózás egyik formája a földbér fizetése lehetett. A jászok adózására vonatkozó adatok a 15. század elejétől állnak rendelkezésünkre, feltételezhetjük azonban, hogy adózási rendszerük legkésőbb a 14. században rögzült, ezt követően pedig csak kisebb módosulásokon ment keresztül.

A jászok földbérét – melyet a 15. századi források *census*nak neveznek – az uralkodók a közös irányítás alá tartozó jász székenként, vagy ha ilyen nem volt, jász kapitányságonként rótták ki. A Berény-szállás, Négyszállás, Árokszállás és Fényszaru székekben élő jászok censusát Mátyás 1473 februárjában 500 aranyforintban állapította meg. Ezt követően a székek kapitányságokra jutó adó nagyságát már a székek önállóan határozták meg, ahogy önállóan gondoskodtak

„A királyi felségnek érdekében áll országa összes hospesének szabadságát, mellyel őket a természet jóságos keze ajándékozta meg, hiánytalanul és sértetlenül megőrizni” – írja II. András 1206-ban a krakkói, igeni és romoszi hospesek számára kiállított oklevelében. Ez az elv indokolja, hogy a középkori Magyar Királyságban a kiváltságolt népelemek – mint a szászok vagy a székelyek mellett a jászok és a kunok is – kiváltságlevelekkel bírtak, melyek az adózásról is rendelkezéseket tartalmaz(hat)tak.

annak egyénekre történő felosztásáról, az adó beszédéséről és az uralkodóhoz történő eljuttatásáról is. A földbért évi két részletben, Szent György (április 24.) és Szent Mihály (szeptember 29.) napján kellett kifizetniük. A 15. század végén ehhez társult egy harmadik határnap, Szent Jakab napja (július 25.), nem tudjuk azonban, hogy ez adóemeléssel is együtt járt vagy a régi adót kellett több részletben fizetniük.

A következő adónem, amelyet a jászok fizettek, az *akó* volt, mely meghatározott mennyiségű termény beszolgáltatását jelentette. A jászok búzával, zabbal, árpával, borsóval, lencsével és kétfajta kölessel adóztak. Az akókat egy 15. század közepén készült jegyzék szerint a budai és a visegrádi vár eltartására rendelte az uralkodó. Hamarosan a budai udvarbíró felügyelete alá vonták a jászokat és a kunokat, így adójukat is ő szedte be és kezelte, ami 1541-ig már nem változott. A budai udvarbíró első említése 1458-ból származik, és a tisztséget elsőként betöltő Parlagi Lászlót már a következő évben a kunok és jászok ispánjaként említik. Azaz a 1450-es évek második felétől állhatott fenn ez az állapot.

vagy a Körös folyó mellett, vagy a Maros és a Körös folyók között, vagy ugyanannak a folyónak mindkét partján, vagy a Temes és a Maros folyók között vagy ezek környékén” – olvasható a szövegben.

A későbbi Jászság esetében kézenfekvő lehetett volna a Zagyva említése, ennek azonban nyomát sem találjuk a szövegben. Ha a jászok a kunokkal együtt telepedtek volna meg az országban, és már a 13. század második felében a mai Jászság területén éltek volna, joggal elvárható lenne, hogy valamiképpen a Jászságra is utaljon a szöveg, kiváltképp azért, mert a törvény kifejezetten tilalmazta, hogy a kunok máshol éljenek, mint a felsorolt vidékeken, miközben a kunoknak átengedett területek kijelölését IV. Béla rendelkezésére, tehát a tatárjárás utáni időkbe vezeti vissza. Megoldást jelenthetne erre a nehézségre annak feltételezése, hogy a jászok ügyét nem 1279-ben, hanem valamely más alkalommal rendezték el, ebben az esetben azonban fenntarthatatlan az a vélekedés, mely szerint a 13. század második felének forrásai a kunokat emlegetve a jászokra is gon-

doltak. Emellett mindaz, amit tudunk a későbbi Jászság birtoklástörténetéről a tatárjárást követő fél évszázadban, arra utal, hogy elsősorban egyházi és nemesi birtokok kezén volt a terület nagy része, s ez a helyzet csak a 14. század közepére változott meg, lehetővé téve a jászok ottani letelepítését.

Az írott forrásokat felhasználó történettudomány eszközeivel azoknak a jászoknak a sorsát, akik a kunokkal együtt költöztek be Magyarországra – feltéve persze, hogy valóban voltak ilyenek –, nem tudjuk nyomon követni. Az egyetlen kivételt azon csoportjuk jelenti, melyet I. Károly 1323-ban kiváltásgolt, ám ez is csak abban a nem bizonyított, de korántsem valószínűtlen esetben igaz, ha a felettük korábban joghatóságot gyakorló „Keverge fiai” valóban kunok voltak. Még az a feltevés sem tartható teljesen indokolatlannak, hogy a közvetlenül a királynak szolgáló jászok Pilisbe telepítésének híre ösztönözte az addig a kunok fennhatósága alatt élő

jászokat 1323-ban arra, hogy kiváltságolásukat kérjék a királytól. Mivel kérésük teljesült, szerfelett valószínű, hogy csatlakoztak a testőrszolgálatot ellátó jászokhoz, s a Pilisben, majd a mai Jászság területén már velük együtt éltek. Ez mindenesetre megmagyarázná, hogy miként került kiváltságlevelük a jászberényi levéltárba.

A Magyarországra a kunoktól függetlenül, a 13. század végén beköltöző s új hazájukban a királyt testőrként szolgáló jászok történetéről már többet mondhatunk. Valójában minden, a jászokkal kapcsolatos korai – a 14. század közepe előtt keletkezett vagy az 1350 előtti időkre visszautaló – írott forrás ennek a jász csoportnak a történetével kapcsolatos, így eddig is róluk volt szó, elegendő tehát röviden összefoglalni a fentieket. Első szállásterületük a Temes folyó vidékére helyezhető, innen 1323 táján telepítették át őket az új királyi székváros, Visegrád közelébe, Pilis és Esztergom megyék határvidékére, végül pedig – az 1350-es évek elején – a mai Jászság területére. ♦

A szerző akadémikus, az MTA BTK Történettudományi Intézet Középkori témacsoportjának vezetője

A földbéren és az akón felül a jászok minden évben ajándékot is adtak a királynak, mégpedig lovat. Minden bizonnyal ezt szintén székenként avagy kapitányságonként adták, és azok nagysága határozta meg a lovak számát, 1495-ben például a jászok összesen 5 lovat adtak a királynak.

A jászoknak meghatározott számú katonát kellett kiállítaniuk. A katonai szolgálatot teljesítő jászok felett a 14. század közepétől már bizonyosan egy nem jász származású, a király által kinevezett jász bíró állt, aki sok esetben a kunok bírja címet is viselte. A jászok a jász bíróval vonultak hadba, ha azonban ezt nem tudták megtenni, akkor meghatározott összeget kellett ennek kiváltására fizetniük. A 15. század közepétől valójában ez az adó állandósult és tegzespénznek nevezték.

A tegzespénz mértékét a jászok fölé helyezett ispán állapította meg, de természetesen a király is rendelkezhetett róla. Mátyás is így tett 1473-ban, amikor a Berényszállás, Négyz szállás, Árokszállás és Fényszaru székekben élő jászok tegzespénzét évi 300 aranyforintban határozta meg. Az uralkodó által egy összegben megállapított tegzespénzt a jászok egyénekre osztották le. Az uralkodói kegy ugyanakkor felmenthetett egyes jászokat annak megfizetése alól, akár úgy, hogy egyúttal a jászok által fizetett összes adó alól is mentességet kaptak, akár úgy, hogy hadba vonulásuk miatt szerezték meg ezt az immunitást. Így 1444-ben I. Ulászló a Négyz szálláson lakó Bálintot és Lászlót, Simon egri püspök és királyi főkancellár familiárisait mentette fel a tegzespénz fizetése alól, főként azért, mert urukkal együtt be akartak állni a török ellen szerveződő seregbe.

Míg a census a kiváltásgolt népek – és a városok – által a király számára földesúri adó módjára fizetett teher volt s az uralkodók ren-

des jövedelmei közé tartozott, addig az akó és a munera olyan adófajta volt, amelyet a földesurak követeltek jobbágyaiktól. A jászok kiváltsága abban állt, hogy ezeket közösen fizették, így mentesültek az adószedők zaklatásaitól. A jászokat – a szászokhoz vagy a városokhoz hasonlóan – az uralkodók rendkívüli adókkal is terhelték. Feltehető, hogy portánként vetették ki rájuk, de egy összegben igyekeztek azt eljuttatni a királynak. A rendkívüli adók között természetesen különbségek vannak, míg a *taxa extraordinariát* a király mint földesúr vetette ki a kiváltásgolt népekre és a városokra, addig a segélyt (*subsídium*), a *contributiót* és a *taxát* az országglagosokra rótták ki. A jászok helyzetükből fakadóan mindkettő fizetésére kötelezettek voltak.

A jászokat egyéb kötelezettségek is terhelték. A király által kinevezett jász bírónak beszállásolással és élelmiszeradási kötelezettséggel tartoztak. 1473-ban Mátyás előtt a jászok arról panaszkodtak, hogy ispánjaik és azok emberei zaklatják őket, az ő költségükön addig maradnak náluk, amíg akarnak, ami miatt már nagy szegénységbe jutottak. A király úgy rendelkezett, hogy a jászok ispánjai és azok emberei, ha a jászokhoz mennek, sem terményt, sem más szokatlan jövedelmet ne követeljenek, csak a bírságokkal és a tőlük járó megszóktatott jövedelemmel éljenek. Egy „jász bíró” ítélezhetett a jászok felett abban az esetben, ha a jászt egy nem jász személy beperelte, s ha egy jász a közössége által választott bíró ítéletével nem értett egyet, a jász bíróhoz fellebbezhetett. Az ilyen esetekben kirótt bírság a jász bíró vagy az általa kirendelt személy esetében vándorolt.

A szerző az MTA BTK TTI Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet kutatócsoport vezetője (PhD)